

LÍRAI NAPLÓ

NÉMETH ISTVÁN

A haza udvarában

Nemcsak tudom, minden porcikámmal érzem is, hogy ahhoz a helyhez közeledünk, ahol születtem és felnőttem. Ahogy Szenttamást maga mögött hagyja a busz, úgy nyúlok el az ülésen, hogy zavartalanul átadhassam magam akár a szendergésnek, akár a szemlélődésnek. Vagyis egyszerre mind a kettőnek. Valahogy úgy, hogy a szendergés puha szemüvegén át figyeljem a felém áramló, mellettem elsuhanó tájat, azt a tájat a nemzetközi út két oldalán, amelyiket ezerszer láttam ugyan, de amely mégsem unalmas, mert nemcsak széppé, hanem személyessé is varázsolja, hogy haza vezet. Ilyenkor az ember szeretné a lépteit megszorozni, hogy minél előbb otthon lehessen, most én inkább fékezném a buszt, csak az első sebességben hajtánám, kényelmesen, lassan haladtatnám, nemcsak azért, hogy jobban szemügyre vehessem a bodzabokrokkal benőtt, kis akácligeteket, a napraforgótáblákat, a dombok, a Telecskai-dombok szelíd vonulatát, a Krivaja völgyét, a nagy szalmakazlakat, a messziről ide fehérülő tanyavégeket, hanem hogy minél tovább tartson ez a csontzsibbasztó, csontpihentető, könnyű elnyújtózkodottság, ez a végtelenség határát súroló félébrenlét, ez a lebegés, ez az átengedettség, ez a finom vonzás a teljes azonosulás, a teljes feloldódás felé. Mintha az újraegyesülés próbáját, főpróbáját élném át azzal a tömeggel, azzal az anyaggal, amelyből valaha kiszakadtam. Ennek az újraegyesülésnek a vágyát. Félig lehunyt pillám alól szemlélődök, úgy eresztve el szemem előtt a tájat, hogy nem állapodok meg egyetlen pontján sem, csak színeket érzékelek, formákat nem, majd ismét csak kazlak, akácligetek, egy magányos fűz lent, a Krivaja völgyében, az a

dombra fölfutó, keskeny gyümölcsös, előtte a fehér homlokú csőszházzal. Hallom a busz robogását, mintha kívülről hallanám, halom, ahogy az út menti jegenyék elsurranak mellettünk, szeretném a buszt lefékezni, lelassítani, mert túl gyorsan, brutálisan fogy alattunk az út, nemsokára hazaérünk, le kell szállnom, pedig nem azért ültem föl a buszra, hogy megérkezzek, hogy célba érjek, hogy hazaérjek, hanem, tudom már, ezért a rövid útszakaszért, amely megérkezés előtt a haza udvarában az otthon illúzióját kelti.

Fölbontott idő

J.-vel a Kálvárián. Nem a főkapuján át közelítjük meg, amelyen rozsdás betűk hirdetik, hogy FÖLTÁMADUNK, hanem hátulról, az ördögcérnával benőtt temetőárcokon keresztül, ahova valamikor állítólag az öngyilkosokat és a gonosztevőket hantolták el. Lassan betemetődik a temetőárok. A falu utolsó házsorának a gyerekei játszanak itt, irigykedve állapítom meg magamban, milyen jó helyük lehet itt a semfüsemfa bokrok meg az öreg, elhagyott sírhalmok között. Pedig gyerekkoromban kötéllel se lehetett volna ráhajtani, hogy temetőben játszodozzam, irtóztam még a temető közelétől is. Nem ment a fejembe, hogy tudnak emberek a temető mellett lakni, ahol, ha az ablakon kinéznek, sírokat látnak maguk előtt. Most J.-vel nem győzzük bizonygatni egymásnak, mennyire szeretünk a temetőben barangolni. Kapóra jön e kézenfekvő megállapítás: közeledünk az örök otthon felé. Ezek a temetői séták, barangolások még csak ismerkedés, barátkozás az „örök otthonnal”. Egyszer ide fogunk megtérni, itt fogunk megpihenni. Mások nemcsak ismerkedni, barátkozni járnak ide föl, már a helyet is előre megvásárolták maguknak, ahol majd pihenni fognak. Sőt az „örök hajlékot” is megépítették maguknak, a családi sírboltot. Minden készen áll, a síremlék is a tulajdonos, a tulajdonosok nevével, csupán egy évszám hiányzik róla még, az elhalálozásé. Azok a sírok, amelyeknek a hantjai között botorkálunk, nem készülhettek el előre, a sírkövekre nem véshettek két évszámot, mert egybe belefért életük s haláluk. „B. Erika élt 7 hónapot.” Karon ülő lehetett, amikor meghalt. Még szopós korában. Beszélni még nem, csak nevetni tudott. És sírni. Nem félt még a temetőtől, de az élettől sem. Nem is tudta még, hogy a világon van, de már visszanevetett az édes-

anyjára, s nevetése valószínűleg nagy örömet szerzett a szüleinek. „Már nevet!” — mondogatták. „Ugye, milyen édes?!” — gyönyörködtek benne. S héthónapos korában meghalt. „V. Palika élt 2 hónapot.” Mennyi idő az a két hónap? Sok bogárfajtának egy öröklét. „K. Robika élt 1 napot.” Vajon egy teljes napot, vagy csak húsz óra hosszát? Megszületett reggel, s estére már meghalt? Szenvedett egy egész iszonyatos napon át? Csak átszenvedte, csak átsírta elnémitóan rövidre szabott életét? „K. Ferike élt 2 órát.” Kilenc hónapon át várták, hogy megszülessen. Ingecskét készítettek neki, s a szülők azt is elhatározták előre, hogy ha kisfiú lesz, Ferike névre fogják keresztelni. Nem is érkeztek keresztvíz alá tartani, alig hogy megszületett, meghalt. Talán még a szemét sem nyitotta rá erre a nem neki teremtett világra... Tovább haladva, „a felnőtt” temető egyik első halottja csaknem száz évet élt, jómagam is ismertem, kiváló kertész volt harminc-négy éven át, mielőtt negyven évet töltött a vasút szolgálatában. S mindezek előtt volt legény- és gyermekkora, sőt kisgyerek kora, s szopós csecsemőkora is. Bizonyára halottkora tart majd legtovább, egészen addig, míg be nem teljesül az, amit a bejárati kapu rozsdás betűi hirdetnek. Addig pedig zuhog, zuhog szüntelenül a temetőre — napfényvel, esővel, radioaktív porral elkeveredve — a múlhatatlan, az elkezdhetetlen, a befejezhetetlen, a megállíthatatlan, a fölbonthatatlan, az oszthatatlan idő.

A megmaradás udvarában

A házban, ahol születtem s ahol felnőttem. Ugyanolyan, amilyen volt, némi átalakítással, a környéke azonban teljesen megváltozott. Elébe is új házat építettek, a háta mögé is. S előtte a fák se a régiék. Az új, nagy lombú fák másfajta árnyat vetnek rá, mint amit annyi éven át megszoktam. Csak akkor lélegzem föl, amikor látom, hogy a ház belső beosztása tökéletesen a régi. Elöl a nagyszoba — amíg benne laktunk, számomra csakugyan nagy volt —, középen a tágas belépő, háttérben a szabad kéménnyel — innen fűtötték az első s a hátsó szoba kemencéjét, itt volt a nyári tűzhely, a kotlaház is —, hátul a kisszoba. A ház külseje, belseje mint egy szép rézmetszet maradt meg emlékezetemben. Most ahogy megállok a konyhában, elbizonytalanodom: a szabad kémény alatt a szemben lévő falban ott volt-e ez a félköríves bemélyedés? Mert ha ott volt, ez a részlet teljesen kitörlődött

emlékezetemből. Az emlékezetemben megmaradtat, a valóságnál is előbbet próbálom most a kézzel tapinthatóra vetíteni. Azt az asztalt, amelyik itt állt a bejárati ajtó mellett a sarokban, világos terítővel letakarva, középen kancsóval, nagy, füles ivópohárral, ahogy az ivópohár pereme megcsillan a beáradó fényben, egy régi nyári délután fényében... Ahogy benyitunk a nagyszobába, rögtön a banyakemencén állapodik meg a tekintetem, majd a mennyezetem, a mennyezet gerendáin. Rögtön az ajtótól a másodikon egy sebhely; egy kihullott csomónak a helye. A mestergerenda és a mennyezet közti részt, ahová könyvet, bibliát szoktak becsúsztatni — eltüntették, besaralták. A két utcára néző ablakot bővítették, de az oldalablak, az udvarra néző ugyanaz maradt, talán még a kerete és az üvegtáblái is a régiek. Csak mintha le lenne függönyözve; a gang előtt sűrű folyondár, ennek a homálya fátyolozza be nemcsak az ablakot, a szoba világosságát is. Nézelődöm, forgatom a fejem, szó sem jön a számra. Nem a megilletődöttségtől, a csalódástól. Nem várhattam, persze, nem is vártam, hogy úgy fogad itt minden, ahogyan ez a hely az emlékezetemben él, s e látogatásom után is élni fog. Említettem már, oly élesen és tisztán, mint egy rézmetszet. Anyám áll az oldalablak előtt egy régi téli alkonyatban, s a félhomállyal meg a betűkkel küszködve mesét olvas föl nekem. Már csak a bútorok körvonala látszik, én a kemencepadkán ülök, kiprobálom most is, a háziasszony kedvesen figyelmeztet, hogy vigyázzak, mert fölfázhatok, hideg a padka, valóban hűvös, pedig nyár közepe van. De ennek a háznak a fala még földből vert, nyáron a legnagyobb melegben is hűvös van benn, akár egy veremben, a szobának is állandó veremszaga van, s ezt, míg itt éltünk, természetesen sohasem éreztük. Végül a tévékészüléken állapodik meg a tekintetem. Ez negyven évvel ezelőtt nem volt itt, s noha az elmúlt húsz év alatt hasonló környezetben is megszoktam a jelenlétét, most itt annyira zavarólag hat, hogy attól tartok, az a rézmetszet édességű emlékkép, amit erről a helyről, a világnak erről a párányi pontjáról őrzök magamban, átváltozik. Pedig szeretném, ha amaz maradna meg, az, amit eddig „őriztem” magamban... Mielőtt kikisérnének a háziak, megmutatják a hátsó szobát is. Innen a kemencét kidobták, a szoba most mindenféle limlommal van tele, raktár és éléskamra, az előző lakó, hallom, lábasjóságot tartott itt, istállónak használta. Ittlétünk utolsó éveiben ezt a hátsó szobát laktuk, a kemence mellől kidobtuk a rakott tűzhe-

lyet, s beállítottuk helyette a szép, vadonatúj, zománcozott Titan tűzhelyet, ott volt a sarokban az ágy, reggel, amikor fölébredtem, rögtön az ablakra esett a tekintetem, hogy milyen idő van odakint, most az ablak, ugyanaz az ablak egy elébe épített kiskonyhára szolgál, ez az új, elébe ragasztott építmény megakadályozza, hogy fény áradjon a kisszobába, pedig mindig azzal volt tele, fénnel, fénnel, az elsüllyedt gyerekkor idevilágító fehér fényével. Kifelé menet még egy gyors körbepillantás az udvaron. Ez teljesen átrendeződött, fölismerhetetlenül megváltozott. Egy ismerős pont se, amiben a szem megkapaszkozhatna. Ezek a szilárd pontok lassan mind az emlékezet udvarába helyezkednek át, mondhatnám, hogy a „megmaradás”, a hűség udvarába.

Arany János a fejét csóválja

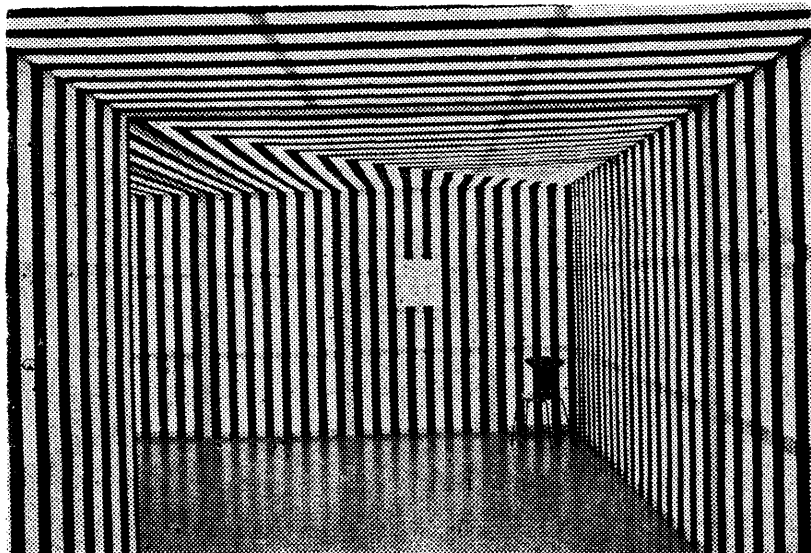
A biliárdterembe a nyitott ajtón át behallatszik a söntés körüli, emeltebb hangú beszélgetés, lárma. Ki-kifülek. Velem egykorú férfiak támogatják a söntést, földiek. Vajon mi foglalkoztatja őket így poharazgatás közben? Minden, minden lényegesnek látszó dolog. S minden apróság. A helyi jellegű eseményeket beavatottként tárgyalják, az ország és a világ eseményeit tartózkodóbban. Minden eseménnyel kapcsolatban van mondanivalójuk, legtöbb, természetesen, a sporteseményekkel kapcsolatban. Valamit még a tudományokhoz is konyítanak, a művészeteket azonban elő se hozzák, még a legnépszerűbbet, a filmművészetet sem, pedig egyik-másik filmet bizonyára megnézik a tévében. Sejtik, hogy a kis és nagy katasztrófák, mondjuk a környezetszennyeződés, befolyásolhatják az életüket, beszélgetnek is róla, sőt vitatkoznak, de mondjuk egy nagy hatású filmről, amely az ő világukhoz is közel áll, s amelyet végigültek a tévé előtt, hallgatnak, nem azért, mert annyira közömbösen hagyta volna őket, hanem mert számukra ez még nem vált témává, nem tudják szavakkal megközelíteni, mondjuk, mint egy futballmérkőzést vagy egy vadászatot, amelyben maguk is részt vettek. De nem a napi események maradnak tartósan a szőnyegen, hanem a megdicsőülés felé tartó félmúlt, a katonaságnál szerzett élmények. Ahogy ezekbe belefognak, nem tudnak, de nem is akarnak belőlük ki-verekegni. Itt mindenkinek van külön esete, története, személyes élménye, mindenkinek volt egy komisz vagy jóindulatú „sztári vodnikja”, egy „csetája”, mindenki megfordult egy „konyusnicá-

ban” vagy „veserájban” vagy „radionicában”, sőt olyan is akad köztük, aki a „stabszka kancalárijában piszár” volt, előjönnek a „kurírok”, a „ravnyacsák”, a „kutlacsák”, a „cicvarák”, „poparák”, a „notyna vezsábák”, a „lezsi-dükszek”, a „dezsurnik” a logorovanyék”, és minden, ami a katonaságnál megtörtént velük, s végérvényesen, vagyis ezen a nyelven történt meg velük, s csakis ezekkel a fogalmakkal tudják most újraéleszteni, megeleveníteni... El tudom képzelni, hogy vagy ötven-hatvan évvel ezelőtt ugyanezeknek a vénülő csatolovaknak a nagyapáik ugyanebben a kocsmában ugyanígy emlékeztek a katonáévekre, mint most az unokáik, azzal a különbséggel, hogy a nagyapák a „sztári vodnik” helyett „cúgszfürert” mondtak, a „szledoványe” helyett pedig „mená-zsit”. Azért mégse maradt minden a nagyapáink szintjén. Ők még, hazatérve a galíciai frontról, olyan nyelven folytatták a hadba vonulásuk előtt megkezdett beszélgetést, hogy Arany János, ha élt volna, közelebb húzódott volna hozzájuk, hogy még jobban hallja és élvezze azt, amit mondanak és azt, ahogy mondják; minket Arany már csak itt-ott, úgy-ahogy értene meg. Nem azért, mert modernebbek lettünk, csak hanyagabbak, nemtörődömebbek, tékozlóbbak.

A volt jegyzőház udvara

Egy nyári este a buszra várakozva — van még jó félóra az indulásig — megkerülöm a volt jegyzőházat, amit most följújtottak, s üzleteket, ezt-azt rendeztek be öreg falai között. A nagy sarokháznak az udvarát még sohase láttam. Most hátul a kerítést lebontották, nem is tudtam ezt, fölfedezésként hat rám a szép udvar, de lehet, hogy nem is szép, csak ebben az esti megvilágításban tűnik annak. Egyszer egy dalmát szigeten nyaralva Csontváry egyik festményének a „témájára” bukkantam, a *Kocsizás újboldnál Athénban* címűre. Szinte megszólalásig ugyanaz az épület sötét ciprusok keretében, az épület fölött holddal. Ahogy a holdfény az épületre szóródott, ez adott az egésznek valami megfoghatatlan, csontváryos hatást. A dalmát kisvárosokban nem nehéz ugyanilyen „tájra” bukkanni, ez azonban megszólalásig az ismert festményre emlékeztetett, a holdfényes ház fölé még az akropoliszi romokat is könnyen oda lehetett képzelni. S oda is képzeltem. Olyan volt az egész, mint egy látomás. Másnap reggelre ez a kétemeletes kőház, a kíméletlen, ki-

józanító fényben bizony minden varázslatát elvesztette. Sehogys
sem tudott visszacsontváryasodni. De amikor megint eljött az est,
maga volt a meglevenedett festmény. A jegyzőlakásnak ez a
csendes, megvilágított nyár esti udvara nem hasonlít se a fest-
ményre, se arra a dalmáciai házra, mégis azokat juttatja eszembe,
azoknak a megfoghatatlan szépségét. Vagy csak ugyanazt a vá-
gyat ébreszti bennem? Hogyan volna kifejezhető ez a vágy?
Van-e neve? Szívom magamba az egyszerű látványt, s hallgatom
azt az egyszem tücsköt, aki észrevétlenül mintha epidauruszi
hangokra váltana át.

Daniel Buren (Franciaország), 1983